

A közmunkák tanácsa.

Budapest, december 3.

A közmunkák tanácsa körülbelül negyven éves. Csirája azonban messzebb kezdődik, abban a testületben, amely még József nádor idejében alakult, a múlt század elején s a címe volt: Szépitési Bizottmány. Ez a bizottmány, mint neve is mutatja, oly munkát végzett, ami ma a városrendezés, az u. n. városetztétika körébe tartozik. Kiszabta az utcák és terek nagyságát, vonalait, törődött — legalább papiron — hogy parkok is legyenek. Bizonyos programot adott az akkor fejlődni kezdő, a XVIII. századhoz képest nagy építkezési lendületet mutató Pest elé. El lehet mondani, hogy a „Szépitési Bizottmány“ József nádorral az élén, joggal s nem pusztá cim gyanánt viselte nevét. Igen szép szándékai voltak, nem egy akciója korszakos volt, például a rakpartrendezés. Sok terve persze papiron maradt, megakadt a század közepének közéleti depresszióján, vagy a városigazgatás urainak szűk látkörén. Így például Hild (fia volt a Bazilika első építője), az öreg Hild tervéből se lett semmi, pedig ez szebb, egységesebb elosztása, utcákkal s terekkel logikusabban való kiszabása volt Pest belterületének. Ami fő: a víz, a Duna folyásával egy irányban vitte a város elképzelhető fejlődésének vonalát s nem felfelé, Újpest felé, nem úgy, ahogy ma van, amikor az egész ötödik kerület levegő helyet állandóan füstöt kap az északi szél és az újpesti gyárak jóvoltából. De hát ez a terv is megakadt, még pedig azokon, akik a főváros mai törtérijában is nevezetes szerepet játszanak: a telekspekulánsokon.

E „szépitési bizottmány“ folytatása a közmunkák tanácsa. Hatásköre, az eléje szabott feladatok dolgában, körülbelül fedik egymást, mégis, a kettő közt jelentős különbség van. A „szépitési bizottmány“ ugyanis a maga idején egy mindenképp ambiciózus, modern, a korrallal haladó testület volt. Ellenben a közmunkák tanácsáról ez nem mondható. Ez már akkor, amikor megalakult, programjában elmaradt, rossz, éppen nem előrelátó módon intézte a fejlődő főváros építkezéseit azzal a szabályzattal, amit az 1870. X. törvénycikk emelt érvényre. Aki lapozgat a régi Pest évkönyvekben, rájön, hogy a „szépitési bizottmány“-nak álmain kívül érdemei is vannak. Amit a közmunkák tanácsáról alig tudunk. A dolog, közelebbről vizsgálva, úgy áll, hogy a közmunkák tanácsára, amikor megalakult, szükség volt.

Amikor kimondták Pest és Buda egyesítését, a közgazgatás egységbe vonása mellett, az egyöntetű eljárást a városszabályozásban, az építkezésekben is érvényre kellett juttatni. Erre a feladatra vállalkozott a közmunkák tanácsa, parlamenti megbízásból, mivelhogy az akkori parlamentben még kevesebb technikai képzettségű ember volt, mint ma, sőt egyáltalában nem akadt ily szakember. Így született aztán az az építési szabályzat, amely negyven éven át irányította és „rendezte” Budapest területén az építkezést s amely nem egyéb, mint a bécsi szabályzat kései kópiája.

E tanácsról tudni kell, hogy elnöke a mindenkori miniszterelnök, tagjai pedig azok, akik nem annyira kiváló technikusok, mint inkább előkelő urak, akiket a kormány itt nagy hatáskörrel, nem tulsok munkával, viszont éppen nem megvetendő jövedelemmel hivataltba juttat. Tudni kell ugyanis továbbá még erről a Budapest történetében már régóta operett-szerepet játszó tanácsról, hogy nem csupán diszkrét és elegáns hivatal, amelynek finom, zajtalanul járó ajtóit, kényelmes borszékeit és íróasztalait vannak, hanem fekvőségei is, nyíltan szólva: vagyona. Így például a margitszigeti forrásvíznek is ő — nem a tündére — hanem évenként ugyancsak magas jövedelmet élvező tulajdonosa. Ami egyébként nem titok. Bárki leolvashatja a margitszigeti forrásvíz palackjairól.

A baj azonban nem ez, hanem egyszerűen, szomorúan s valójában az, hogy a közmunkák tanácsa túléltte magát. Valamint az a szabályzat, amelynek miserabilis gyümölcseként egész városrészek, utcák, házsorok és Budapest kiálló parktalansága áll itt s élvezi jó darabig a halhatatlanságot. Túléltte magát ez az intézmény, mivel ma már nincsenek oly technikai viszonyok, hogy szükség volna egy ilyen „építésrendőri” hatóság gyámkodó szerepére. Külföldön ugyanis sehol sincs mása, s mégis, nem emlékszünk oly esetekre, mintha a francia, német, angol városok épülő új házaik naponként összedőlnek. Az építkezés jóságáért az építész felelős, ellenőrzésére pedig éppen elég a városi hatóság. Külföldön tehát nem is ismerik ma az ilyfajta intézményt, csak nálunk, a hivatalok hazájában van az, hogy a városszabályozási tervek, az építkezések hosszú fórumot járnak meg.

Az első a főváros, aztán jön a közmunkák tanácsa mint másodfokú s a belügyminisztérium, mint harmadfokú „építésrendőri” hatóság. A minisztérium viszont, technikai kérdésekről lévén szó, teljesen a tanácsra hallgat, tőle kér véleményt, az pedig, mint fölttes fórum, ha úgy tetszik, kék plajbászsal egyszerűen keresztülhuzza a neki nem tetsző fővárosi, mint csak „elsőfokú” hatósági proposíciókat. A korlátlan diszponálható hatalom tehát az övé. Így van ez most is, amikor az új építési szabályzat megalkotása körül két fél áll szembe egymással. A főváros, egy modern, korszerű, szociális értékű tervezettel s a közmunkák tanácsa. S amikor ha az építési szabályzat megint rossz lesz, abban az oroszlátrész csakis a közmunkák tanácsát illeti meg.

A közönség persze nem tud erről. Talán a kérdés műszaki természeté miatt, a dolog körüli vitát, megoldását, a vele való törődést egészen műszaki emberekre bizza. Holott ez nem „műszak”, sokkal több ennél. Egyszerűen a főváros túlnyomó lakosságának boldogulási kérdése. Mert arról van szó, hogy emberséges lakása legyen, oly utcája s szobája, ahol ne a járványok s a kilakoltatás réme legyen otthon, hanem levegő, egészség és nyugodt, polgári élet. Mivelhogy annak, amiért Budapest ma a lakásnyomorúság révén gyászosan európai nevezetességű, — nem tisztán telekpolitika, a háziurak spekuláló hajlandósága és uzsora-trösztje az oka, hanem az az építési szabályzat, amely negyven éven át uralkodott itt a közmunkák tanácsának bélyegével. Ez a szabályzat oka annak, hogy a város szerényebb anyagi képességű polgárai mindjobban kimenekülnek a szomszéd falvakba, amikor Budapest területén még rengeteg részek hevernek beépítetlenül. Hogy itt, épp ellenkezően az angol viszonyokkal, az egyszerű polgár nem építhet magának saját otthont, mert az építési szabályzat önkénye szerint, a külső, olcsóbb vidékeken csakis na-

gyobb területek beépítése, tehát csakis bérházakkal való kihasználása lehetséges.

Aki nem megy ki tehát Rákospalotára, Kispestre vagy Soroksárra, az teljesen a háziurak kiszolgáltatott áldozata. Ez a szabályzat oka annak, hogy tíz méteres utcákban egész vígari épülnek huszonöt méter magas bérkaszárnnyák, holott külföldön, például Berlinben, régóta az utca szélessége állapítja meg a házak magasságát, tehát tizenhat méter széles utcában nem épülhet e méretnél magasabb ház. Ez a szabályzat oka annak, hogy a műhelyek a járványszerű betegségek melegágyai, amikor nem enged oly műhelyt, amely ablakával 1.10 méternél magasabban áll ki az utca színénél. Hogy a lépcsőházak számát s nagyságát nem a lakások szerint állapítja meg, amelyeket a lépcsőházak szolgálnak, hanem okvetlen egy fő- és melléklépcsőt ír elő, tekintet nélkül arra, hogy hányan laknak valamely bérházban. Ennek eredménye azután, hogy az építők nem csakis közvetlenül a lépcsőházból nyíló lakásokat építenek. Ez a torz és egészségtelen folyosós bérkaszárnnyarendszer, ami budapesti specialitás. A „gang”.

Aki figyelemmel kíséri a felolvasásokról, egyesületek, körök, kaszinók estéről adott tudósításokat, mostanában minden héten felolvasó asztalnál találja a Magyar Építőművészek Szövetségének egy-egy tagját, akik valóságos „meeting”-et tartanak a közmunkatanács új építési szabályzata ellen. Mivelhogy ez az új szabályzat csak lényegtelen reformot tesz azon a régien, amelynek itt néhány pontját érintették. Bár egy polgármesterrel az élen, a főváros részéről a M. É. Sz. bevonásával kidolgozott tervet, teljesen más, jobb, kiküszöbölő a közmunkatanács elmaradt, városfejlesztést gátló szempontjait. De hogy mi mennyire valósul meg belőle, ez még egy most folyó harc sorsa. Amiben viszont ha demokratikus érdekek helyett a közmunkák tanácsának nevezett néhány emberi akarat érvényesül, — az évtizedekre kiható s vissza nem csinálható kárt és bajt ki se lehet számítani.

Magyar nemesség — magyar név.

Budapest, december 3.

Feltűnő alkalmakkor többször szóvá tették a lapok, hogy némely időkben nagyon sürűn történnek nemesítések és magyar nemesekké lesznek arra egyébként bizonyosan érdemes olyan férfiak, akiknek idegenszerű, néha szinte kimondhatatlan neve éppenséggel semmi összhangban sincs azzal, hogy ezredéves múlt történeti emlékeit őrző nemesség tagjaivá kívánczoltak. Csak a legtrikább esetekben érezték új nemesek nyilvános jegyzéke. A nemesítésben is ma a magyar nemesekké legyenek; magyaros érzelmeikről így sem tudna itélkezni a nemzet. Mindmostanig azonban nem volt meg az új nemesek nyilvános jegyzéke. A nemesítéseket feljegyezték a személye körüli minisztérium „királyi könyvei”-be, a hivatalos lap közölte azokat, de nem volt nyilvános mű, amely az új nemesek névsorát tartalmazta volna. Pótolja most a hiányt Kempelel Bélának: „Magyar nemesi almanach”-ja, mely közli az összes nemesítéseket 1867 óta. Felette tanulságos ez a névsor s mi több irányban statisztikát csinálunk belőle.

1867-től 1910-ig közel ezer nemesítés történt. Érdekes ennek a számnak évtizedenként való változása is. A hatvanas években magyar nemességet kaptak huszonheten. A hetvenes években száztizennégyen lettek magyar nemesek; a nyolcvanas években kétszázharmincketten, a nyolcvanas években kétszázharmincketten, s a folyó évtizedben háromszáznegyvenkilencen. Az általunk kijegyzett kilencszázharminchat nemesített család vagy személy közül azonban mindössze kétszázhatvanegy, az összesnek csupán huszonnyolc százaléka magyar névű. A többi német, horvát (ami itt nem esik súlyba, mert a horvátok közjogilag „testvérek”), cseh, morva, lengyel, mindenféle nemzetiségűből való.

Az új nemesek között legtöbb a katona. Majdnem háromszáz. Altábornagyok és vezérőrnagyok,